

Ezanın Arapça Okunması

İlk tahsil hayatıma Erzurum meşhur âlimlerinden Hacı Mustafa Efendi ile başladım. Güz mevsimi idi. Babam beni Hoca Efendinin evine götürdü. Ev gayet sade, duvarlar kitap ve levhalar ile süslemişti. Babam Mustafa Efendiye geliş sebebimizi anlatınca, o çok memnun oldu ve bize yakın ilgi gösterdi. Hoca Efendi bana dönerek: “Sen niçin okuyacaksın, biliyor musun? Niyet çok önemlidir. Ben okuyayım da müftü olayım, imam olayım gibi şeyler düşünerek okursan bu ilim sana bir fayda vermez. Sen Allah rızası için okuyacaksın. Her şey bir şeydir, fakat cehalet hiçbir şeydir. Sen, cehaletten kurtulacağım diye okuyacaksın, Bu ümmet-i Muhammed’e ahlâkı, ibadeti, imana ait hakikatleri öğreteceğim, diye okuyacaksın. Bir de şartlar ne kadar ağır olursa olsun, ilim tahsilinden vazgeçmeyeceksin. Ben ölsem bile gidip başka yerde ilim öğreneceksin. Gücünün yettiği kadar bu ilmi öğrenmeye gayret edeceksin. Netice itibariyle hakiki saâdet yalnız ilimdedir. O ilim ise Kur’an ilmidir.” diyerek ilmin ehemmiyetini anlattıktan sonra: “Önümüzdeki Çarşamba günü kitabını al gel.” dedi. Ben de Çarşamba günü gittim ve böylece ilk dersimizi aldık ve tahsil hayatına başlamış olduk. O zamanlar Erzurum’da kışlar çok ağır ve uzun geçirdi. Sabahın erken saatinde karlara bata-çıkaya faytonların izinden Mustafa Efendi’nin evine gidiyorduk. Mustafa Efendi’nin kardeşi Hüsnü Efendi, bizim geleceğimizi bildiği için kapının arkasında bizi bekler ve kapıyı açardı. Erken saatte gitmemizin sebebi ise polislerin bizi görmemesi idi. Zira o zamanlar Kur’an’ı ve dinî ilimleri okumak yasaktı. Ezanlar da Türkçe okunuyordu. Bu bakımdan, erkenden hocamızın evine gider, saat sekize kadar ders okur, evimize dönerdik. Bu kadar tedbire rağmen, Hoca Efendi’den şüphelenerek defalarca evine baskın yaptılar.

Bütün medreseler ve camiler kapatılmıştı. Sadece Gürcü Kapı Camii, İhmal Camii, Lala Paşa Camii ve Murat Paşa Camii açıktı. Ulu Camii depo, Kurşunlu Camii de hapishane yapılmıştı. O zamanlar yaklaşık elli camii bulunan Erzurum’da çok az sayıdaki camii ibadete açık idi. Pazar günü Hoca Efendi’nin evindeki sohbetlerde genellikle bunlar konuşulur ve “Zaman ahir zamandır, bundan sonra durumun iyi olacağını beklemek yanlıştır. Gittikçe zaman daha da kötüleşecek.” denilir, ümitsizlik içinde dertlenilir ve gözyaşı dökülürdü. Biz de o zamanlar daha çocuktuk, orada konuşulandan ziyadesiyle etkilenirdik. Yıllar sonra Üstad Bediüzzaman Hazretlerini tanıma şerefine mazhar olup, eserlerinden istifade edince onun ne kadar geniş düşündüğünü, en zor şartlarda bile hiçbir zaman ümitsizliğe düşmediğini hayretle müşahade ettim ve içimi büyük bir ferahlık kapladı. Zira Bediüzzaman Hazretleri münazarat adlı eserinde şöyle diyordu:

“Şu memleketin maabid ve medaris-i diniyesinden başka makberistanın mezar taşları dahi, birer telkin edici, birer muallim hükmündedir ki; o maânî-i mukaddeseyi, ehl-i imana ihtar ediyorlar. Neden dünya herkese terakki dünyası olsun da, yalnız

---

bizim için tedenni dünyası olsun! Öyle mi? İşte ben de sizinle konuşmayacağım, şu tarafa dönüyorum, müstakbeldeki insanlarla konuşacağım.

Ey üç yüz seneden sonraki asrın arkasında gizlenmiş ve sakitane Nurun sözünü dinleyen ve bir nazar-ı hafiy-i gaybi ile bizi temaşa eden Saidler, Hamzalar, Ömerler, Tahirler, Yusufklar, Ahmetler vesaireler..! Sizlere hitap ediyorum. Başlarınızı kaldırınız, "Sadakte" deyiniz. Ve böyle demek sizlere borç olsun. Şu muasırlarım varsınlar beni dinlemesinler. Tarih denilen mazi derelerinden sizin yüksek istikbalinize uzanan telsiz telgrafla sizinle konuşuyorum. Ne yapayım acele ettim, kışta geldim; siz cennet asa bir baharda geleceksiniz Şimdi ekilen nur tohumları, zemininizde çiçek açacaktır."

Mustafa Efendi bir gün, Elmalılı Hamdi Efendi'nin tefsir sahasında çok dirayetli bir alim olduğundan söz etti ve onun üstad Bediüzzaman Said Nursi hakkındaki: "Bediüzzaman berrak sular gibi temiz bir vicdana, çok güzel bir ruha sahip bir zat idi. İstanbul'un âlimlerinin gözü öyle bir âlim görmemiştir." sözlerini bize nakletti. Mustafa Efendi, İstanbul'da Elmalılı Hamdi Efendi'den ders okumuştı.

Mustafa Efendi, Bediüzzaman Hazretlerinin "İşaratü'l-İ'caz" ismindeki eserini daha önce okuduğunu söyledi ve kütüphanesinde bulunan bu kitabı bize gösterdi. Kur'an'a ait bu tefsirin I. Cihan harbinde Pasinler'in dağlarında yazıldığını söyledi. "Bundaki hakikatler, nükteler, meziyetler ne Keşşaf'ta ne Beyzavî'de ne de başka bir tefsirde vardır. Siz tefsir ilmini tahsile başladığınızda bu eseri size okutacağım." dedi.

Böyle bir tefsirin harp esnasında dağ ve bayırlarda, kar ve kışta yazılmış olması beni hayretler içinde bıraktı. Bu tefsiri yazan Bediüzzaman Hazretlerine öyle bir muhabbetle bağlandım ki, "Keşke bu zatı görüp, elini öpsem ve duasını alsam." niyazında bulundum.

Bir gün hocama; "Hocam, bu zat nerede ikamet ediyor? Kendisini ziyaret etmemiz mümkün mü?" diye sordum. Hocam da: " Bediüzzaman Hazretlerini 1925'de Burdur'a nefyettiler. Şimdi Isparta'da. Görmek isteyenleri takip edip, tutukluyorlar. Eğer onu görmeye gidecek olursanız başınız belâya girer." diye cevap verdi.

İşte ben Bediüzzaman Hazretlerinin ismini ilk defa hocamın bu sohbetinde duydum ve gönlümde ona karşı fevkalade bir muhabbet meş'alesi tutuştu.

Hocam Mustafa Efendi; "Ben artık bu memlekette duramam. Burada dinimizi gizli okutuyoruz, okutanlar tevkif ediliyor. Kur'an yasak, ezan yok, kamet yok." diyerek, cemaatin karşı çıkmasına rağmen 1944 senesinde Medine-i Münevvere'ye göç eyledi. Uzun yıllar orada yaşayan Hoca Efendi, o mübarek beldede ahirete teşrif eyledi. Allah makamını cennet eylesin!

Ezan-ı Muhammedî, 10 Ocak 1932 senesinde Türkçe olarak okunmaya başlamıştı. Minarelerden Allah'ın büyüklüğünü ifade eden, insanın kalbine ve ruhuna inşirah

---

veren 'Allah ekber, Allahu ekber' nidaları yerine, 'Tanrı uludur, Tanrı uludur' sesleri söylenmeye başlanmıştı. Bu durum müminlerin rikkatine dokunur, fevkalade rahatsız eder, onları karamsarlığa sevk eder ve sürekli olarak ağlamalarına sebep olurdu.

Hocam Mustafa Efendi'nin Medine-i Münevvere'ye göç eylemesinden sonra, ben, Erzurum'un Tifnik köyünden Erzurum'a yerleşmiş olan büyük mütefekkir, ulum-u aklîye ve ulum-u nakliyede fevkalade salahiyetli bir alim olan okuttuğu talebelerden fakir olanlarının maişetini bizzat kendisi temin eden ve 1952 yılında hakkın rahmetine kavuşan Hacı Faruk Efendi'den ders okumaya başladım.

Hacı Faruk Efendi'nin evi Erzincan Kapı'daki tarihî taş binanın üstünde idi ve çok zengin bir kütüphanesi vardı.

Yanına ilk gittiğimde kütüphanesine yaslanmış oturuyordu. Bembeyaz bir çehresi ve bembeyaz bir sakalı vardı. Kucağında da beyaz bir Van kedisi oturuyordu. Yüzü elmas kadar saf, berrak ve sevimli idi. Duvardaki levhada "Edep Yâ Hû!" yazıyordu. O zaman Erzurum'un bir çok evinde bu levha asılı idi.

Daha sonra Şeyh Sadi'nin Gülistan adlı eserinde edebe dair bir bahis okuyunca, edebin ne kadar ehemmiyetli olduğunu, "Edep Yâ Hû" sözünün tasavvur edilemeyecek kadar genişliğe sahip büyük bir hazine ihtiva ettiğini anladım. Zira iffet, haya, haysiyet, istikamet gibi ahlâk-ı haseneden mahrum olan bir insan ilim ve irfan sahibi de olsa zarardan ve hüsrandan kurtulamaz. Bunun içindir ki, terbiye-yi İlâhiye ile mümtaz olan Nebiyy-i Zîşan Efendimiz (sav.) ahlâk-ı hasenenin ehemmiyetini ifade etmek için: "*Rabbim bana edebi, güzel bir surette ihsan etmiş, edeplendirmiş.*" buyurmuştur.

Hacı Faruk Efendi de, Mustafa Efendi'nin Erzurum'dan gitmesine razı olmamış, fakat onu kararından vazgeçirememiş ve bundan dolayı çok üzmüştü.

Ben, her sabah Hacı Faruk Efendi'nin evine ders okumaya gidiyordum. Yaklaşık iki yıl kadar ondan ders okudum. 1946 yılının Mart ayında Hacı Faruk Efendi'nin ziyaretine 40-45 yaşlarında bir misafir geldi. Hocamın elini öptükten sonra: "Ben Isparta'dan geliyorum, Bediüzzaman Hazretleri'nin sana selâmı var." dedi. Hocam hemen ayağa kalktı, selamı aldı ve Bediüzzaman'ın hal ve sıhhatinin nasıl olduğunu ve gözaltında olup olmadığını sordu. Misafir gittikten sonra; "Hocam, siz Bediüzzaman Hazretlerini tanıyor musun?" diye sordum., Hocam: "Cihan harbinden evvel bir Darü'l Fünun kurulması hususunda Tahir Paşa'nın İstanbul'a gitmeden önce Erzurum'a git, Erzurum uleması ile görüş, onların da fikirlerini al. Orada Yetim Hoca namıyla maruf meşhur bir zat var. O, benim hocamdır. Ona bir mektup yazayım seni misafir etsin ve ulema ile görüşmene vesile olsun. Ben gençliğimde kendisinden bir süre ilim tahsil etmiştim." demesiyle Erzurum'a gelen Bediüzzaman'a 35 gün hizmet ettiğini" söyledi. Hocam Faruk Efendi Üstadın fikirlerinden etkilenerak fennî ilimler tahsil etmeye başladığını, diploma alarak harf inkılabına kadar lisede o günkü adı ile idadide muallimlik yaptığını söyledi.

Erzurum'da Bir Bayram Havası

1946 yılında Demokrat Parti kurulunca, yıllardan beri halka ve özellikle de ehl-i ilme yapılan şiddet ve sıkıntılar, eza ve cefalar bir derece de olsa azaldı, köy ve kentlerde bir rahatlama meydana geldi.

14 Mayıs 1950 yılında Demokrat Parti kahir bir ekseriyetle iktidara geldi. Halk bundan önce maddi ve manevi olarak büyük sıkıntılar çekmiş, büyük bir huzursuzluk ve perişanlık içerisinde yaşamıştı. İnsanlar bir taraftan maddi sıkıntı içerisinde yaşarken, diğer taraftan da bütün maneviyat ve feyiz kaynakları kurutulmuştu. Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle manen ve maddeten büyük bir ferah ve sürur devri başladı. İnsanlar adeta kıştan bahara, zulmetten nura çıkmış gibi idiler. Demokrat Parti iktidara gelince, ilk icraatı olarak ezanın tekrar Arapça olarak okunmasını sağlamak oldu. 16 Haziran 1950 yılında ikinci vaktinden itibaren ezanın aslıyla okunacağını haber alan Erzurum halkı, sokaklara döküldü. Caddelerde ve sokaklarda adeta bir bayram havası yaşanıyor. Kadınlar ehram ve çarşaflarıyla toprak evlerin üstüne çıkmış, ezanın okunmasını bekliyorlardı. Kurban bayramında her köşede bir hayvan kesildiği gibi, o gün de insanların ekserisi Tebriz Kapı mevkiinden Lala Paşa Camiine kadar dizilmiş, kurban edeceği hayvanları dışarı çıkarmış, ezanın okunmasını bekliyorlardı. Kiminin elinde bir koyun, kiminin elinde bir koç, bazılarının yanında tosun ve bir kısım insanların yanlarında da düve olduğu halde büyük bir iştihak ve hasretle ezanın okunmasını bekliyorlardı.

Minarelerden Ezan-ı Muhammedî okunmaya başlayınca herkes sonsuz bir sürur içerisinde bıçağını kurbanının boğazına çalmıştı. İnsanlar tekbirlerle kurbanlarını kesiyor, kadınlar ve yaşlı insanlar da göz yaşı döküyorlardı. Bütün bunlar sevinç ve şükür gözyaşları idi. Zira, tam 18 yıl devam eden bir zulüm bitmiş ve o büyük hasret sona ermişti. Biz de huzur ve mutluluk içinde arkadaşlarla beraber fetvahaneye yani müftülüğe gittik. Müftü Solakzade Sadık Efendiyi sevincinden ağlar bir vaziyette bulduk. "Ya Rabbi! Ölmeden önce bu günleri bizlere gösterdin ya San'a sonsuz şükürler olsun." diyerek hem Allah'a şükrediyor ediyor, hem de ağlıyordu. Zaten o gün, sevincinden ağlamayan kimse kalmamıştı. Bu bakımdan, o günü unutmak asla mümkün değildir. O zamanlar iletişim araçları yaygın değildi. Sonradan haber aldığımızı göre başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin bir çok ilinde de aynı sevinç ve aynı heyecan yaşanmıştı.

Cenab-ı Hak, Adnan Menderes'ten ebediyen razı olsun, makamını ali eylesin! Onun bu büyük hizmeti inşallah günahlarına kefarete olur. Nitekim Üstad Bediüzzaman Hazretleri Adnan Menderes'e yazmış olduğu bir mektubunda; "...Ezan-ı Muhammedî'nin (A.S.M.) neşriyle demokratlar on derece kuvvet bulunduğu gibi;... O vakit âlem-i İslâm'ın teveccühünü kazandıkları gibi, başkalarının zalimane kabahatları onlara yüklenmez fikrindeyim. Dindar Demokratlar, hususan Adnan Menderes gibi zâtların hatırları için, otuz beş seneden beri terkettiğim siyasete bir-iki saat baktım ve bunu yazdım."¹ sözleriyle onu taktir etmiştir.

Dipnotlar:

---

[1](#) Nursî, B.S. Emirdağ Lahikası 2. Cilt